הגדה של פסח

מוגש כשי למנויי

מעריב

בשיתוף

עת לחשוב

עורך אחראי: **הרב יוסף ברוק**

עורך בפועל: **מנחם גרילק**

בחסות מוסדות "נתיבות עולם" ב"ב
משתתפים (עפ"י סדר א - ב)
הרה"ג ראובן אלבז, הרב דב אליאך, הרב יוסף ברוק, א. בש, דב בן אברהם, ס. ברעם, מ. ברק, ד. דודי, הרב נחום דיאמנט, צבי האפרתי, תמר טל, הרב צבי כהן, הרב שמחה כהן, הרב דוד סלומון, מנוחה פוקס, חיה פולק, מ. פריד, יעקב קשמכר, אהובה ר., הרב מנחם שטיין, א. שטיין, עדינה שינקר, א. שץ, הרב מרדכי בוגרד, ד. עמנואל, ח. גלאזר

כתובת המערכת: **השומר 18, ת"ד 718 בני ברק**
טל' 03-6186694, פקס 03-5708568
כתובת המערכת בארה"ב:
576 Fifth Nve. suite #801 New York NY 10471 Tel. 212-840-0900

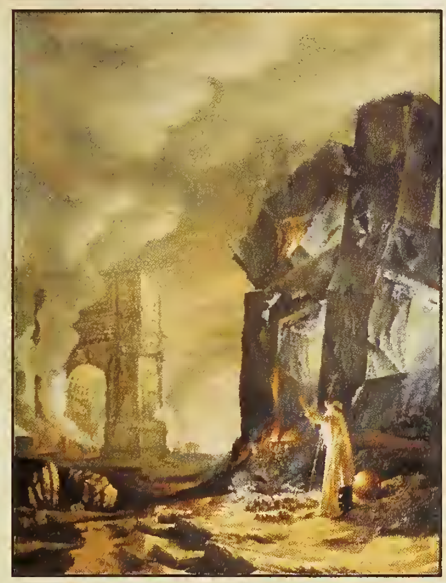
עיצוב גרפי: **סטודיו פורת**
טל': 03-6161981, פקס: 03-6164586

איורים: **ר. קיסטר**

עוזרת טכנית: **יהודית בם**

הפקה: הדפסה לוחות והוצאה לאור
"אוצרות" - הוצאה לאור בע"מ
טל': 053-652676, 03-5701466

הפצה: **גד הפצה**

בשער: הסנה בוער באש והסנה איננו עוכל (שמות ג' ב') ציור שמן על בד מאת הרב יוסף רוזנשטיין (2 מטר X 1.60 מטר). שלושת האימפריות יוון רומי וגרמניה הנאצית שקמו עלינו לכלותינו והקב"ה הצילנו מידם, והסנה ממשיך לבעור ולא יכבה אי"ה לעולמי עד ולנצח נצחים.

נעים להכיר "עת לחשוב",

ירחון בגובה העיניים

מזה זמן רב הולכת ומתרוממת חומה בין ציבורים שונים בארצנו. וכדרכו של עולם כאשר שנים מדברים מעבר לחומה הם חייבים להגביה את קולם.... ואינם נשמעים. הפחד מהנעשה בעבר השני משתק כל רצון לדעת מה בעצם קורה מעבר לחומה?

והרי המסורת היא של כולנו, למי אין ידיעה ברורה שסבו או סב סבו אחזוה ואמצוה אל ליבם בכל כוחם?

כולנו מכירים את הרחובות הקרויים על שם ראשי תיבות, כרחוב הגר"א, רמח"ל, רמב"ם, או אישים כר"י סלנט, רב א. איגר וכו' מה יודעים אנו על חייהם? פועלם? עולמם הרוחני? על יצירות המופת שלהם?

והלא הם השורשים שלנו. מכוחם צמחנו והתקיימנו עד הגיענו הלום,

בשנה שעברה יצאנו לדרך.

אנו בטוחים כי נפגוש רבים רבים בדרכנו.

אין בדעתנו ללחום, לתקוף, או לעמוד כמוכיחים בשער , או כמטיפים מן הקתדרה. אנו שואפים להציג את המורשת ההיסטורית שלנו, מערכת המצוות והמוסר היהודי כמות שהוא, בלשון עכשווית ומובנת. נציג את הדברים ביושר ובכנות לא נרדוף כותרות, לא נחפש "רייטינג" וחשיפות,

לא זה התחום שלנו. את הצלחתנו נראה בהציגנו צד שני שאינו מוכר לקוראים רבים. והבוחר יבחר. אך תהא לו האפשרות להכיר ולבחור בין אינפורמציות שונות בהם מורשת היהדות תקבל את המקום הראוי לה. ולא תסתמך על קטעי אינפורמציה או זיכרונות ילדות עמומים.

אנו פתוחים להערות והארות ומקווים להמשיך להיות אכסניה לטוב, ליפה, למשמח, ולמאחד, אנו מתחייבים שכתב העת יהיה נקי, ללא רכילות, פוליטיקה, וכדו'.

יהדות נטו!

יהדות שנעים להכיר! מערכת "עת לחשוב" עורך: מנחם גרילק

קַדֵּשׁ. וּרְחַץ. כַּרְפַּס. יַחַץ. מַגִּיד. רָחְצָה. מוֹצִיא. מַצָּה. מָרוֹר. כּוֹרֵךְ. שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ. צָפוּן. בָּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה.

אחר התפילה ימהר לביתו לעשות הסדר מיד בשביל התנוקות שלא ישנו עד גמר מצוות הלילה, סיפור יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור:

קַדֵּשׁ.

מיד כשבא מביהכנ"ס ילבש הקיטל, ישטוף הכוס וידיחנו, ומוזגין לו הכוס ומקדש עליו:
כשחל בשבת מתחילין כאן:

בלחש: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר

יוֹם הַשִּׁשִּׁי. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

כשחל בחול מתחילין כאן:

סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן לָנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת: שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן (לשבת: אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְ) אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֵרוּתֵנוּ (לשבת: בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. (לשבת: וְשַׁבָּת) וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ (לשבת: בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי מְקַדֵּשׁ (לשבת: הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ושותה בהסיבת שמאל ואינו מברך ברכה אחרונה:
כשחל במוצאי שבת קודש מקדשין יקנה"ז ראשי תיבות יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ:
בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

וּרְחַץ.

יטלו ידיהם כדת וכדין, ולא יברכו על נטילת ידים.

כַּרְפַּס.

יקח מעט כרפס נקי מחשש תולעים פחות מכזית, ויטבול במי מלח או בחומץ, ויכוין בברכתו לפטור גם את אכילת המרור:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:

יַחַץ.

יקח המצה האמצעית משלשת המצות השמורות שבקערה ויחצנה לשתים, חלק אחד גדול יעשהו בצורת ו וחלק קטן בצורת ד. חלק שבצורת וא"ו יצניענו לאפיקומן, והחלק שבצורת דל"ת יניח בין שתי המצות השלמות שבקערה. (ונוהגים להגביה הקערה לסבבה על ראש המסובים, ואומרים: הא לחמא עניא)

מַגִּיד.

יקראו ההגדה בקול רם בחשק ובשמחה רבה, ויבאר וירחיב הענינים כיד ה' הטובה עליו, ומקיים בכך מצות עשה מן התורה. קודם שיתחילו טוב לומר לשון הזוהר הזה: על פי הקבלה נכון לומר הֵא לחמא.
מגביהין את הקערה (ונוהגים לסבבה על ראשי המסובין), ואומרים:

הָא לַחְמָא עַנְיָא

דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם. כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל. כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח. הַשַּׁתָּא הָכָא. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. הַשַּׁתָּא הָכָא עַבְדֵי. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי חוֹרִין:

יש נוהגים לכפול הא לחמא עניא שלש פעמים.

מוזגין כוס שני וכאן הבן שואל:

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת, הַלַּיְלָה הַזֶּה (כֻּלּוֹ) מָרוֹר: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִילוּ פַּעַם אֶחָת, הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין, הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם, הֲרֵי אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִילוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים כֻּלָּנוּ זְקֵנִים כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח:

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר, לְמַעַן תִּזְכּוֹר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם, בָּרוּךְ הוּא, בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא.

כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה: אֶחָד חָכָם. וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל:

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאַף אַתָּה אֱמוֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בְּעִקָּר. וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וֶאֱמוֹר לוֹ. בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה אֲדֹנָי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי וְלֹא לוֹ. אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר. מַה זֹּאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחוֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ אֲדֹנָי מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר, וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה אֲדֹנָי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ, תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם, תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁיו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֶּן לוֹ אֶת יִצְחָק, וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו, וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ, וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת. כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל:

מכסה המצה ומגביה את הכוס בידו ואומר:

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

מניח הכוס מידו ויגלה המצות:

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר:

אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר: וַיָּגָר שָׁם, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לָגוּר שָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

בִּמְתֵי מְעָט, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וַיְהִי שָׁם לְגוֹי, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם: לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

וָרָב, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה: וָאֶעֱבוֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי:

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שׂוֹנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:

וַיְעַנּוּנוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס: וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וַנִּצְעַק אֶל אֲדֹנָי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע אֲדֹנָי אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ: וַנִּצְעַק אֶל אֲדֹנָי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע אֲדֹנָי אֶת קֹלֵנוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב: וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ, זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: וְאֶת עֲמָלֵנוּ, אֵלּוּ הַבָּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן: וְאֶת לַחֲצֵנוּ. זֶה הַדַּחַק. (נ"א: הַדְּחַק) כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:

וַיּוֹצִיאֵנוּ אֲדֹנָי מִמִּצְרַיִם. בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל. וּבְאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים:

וַיּוֹצִיאֵנוּ אֲדֹנָי מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ. וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף. וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר. וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי אֲדֹנָי:

וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם. אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ. וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר. אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי וְלֹא שָׁלִיחַ. אֲנִי אֲדֹנָי. אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. כְּשֶׁיָּרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, יָרְדוּ עִמּוֹ תִּשְׁעַת אֲלָפִים רְבָבוֹת. מֵהֶם מַלְאֲכֵי אֵשׁ. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי בָרָד. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי זִיעַ. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי רֶתֶת. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי חַלְחָלָה. וְרֶתֶת וְחַלְחָלָה אוֹחֶזֶת לְמִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם. אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וַהֲלֹא מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד לַמִּלְחָמָה שָׂרָיו וַעֲבָדָיו מַקִּיפִין בִּכְבוֹדוֹ. וְאַתָּה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דַּיָּן עָלֵינוּ. שֶׁאֲנַחְנוּ עֲבָדֶיךָ. וְהֵם בְּנֵי בְרִיתֶךָ. נֵרֵד וְנַעֲשֶׂה עִמָּהֶם מִלְחָמָה. אָמַר לָהֶם. אֵין דַּעְתִּי מִתְקָרֶרֶת עַד שֶׁאֵרֵד אֲנִי בְּעַצְמִי. אֲנִי בִּכְבוֹדִי. אֲנִי בִּגְדֻלָּתִי. אֲנִי בִּקְדֻשָּׁתִי. אֲנִי אֲדֹנָי. אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

בְּיָד חֲזָקָה. זוֹ הַדֶּבֶר. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. הִנֵּה יַד אֲדֹנָי הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה. בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן. דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. זוֹ הַחֶרֶב. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלָיִם:

וּבְמֹרָא גָּדֹל. זֶה גִּלּוּי שְׁכִינָה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי. בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה. וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה.

וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים. כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם אֲדֹנָי אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

כשיתחיל ובאותות, יקח כוס היין בידו וישאר בידו עד רבי יהודה היה נותן בהם סימנים וכו', וכשאומר דם ואש ותמרות עשן, ישפוך שלש פעמים, לתוך כלי ריק, וטוב שיהיה כלי זה פגום או שבור מעט, וכן כשמונה את עשר המכות ישפוך עשר פעמים, וכן בדצ"ך עד"ש באח"ב, ישפוך שלש פעמים והשפיכה של באח"ב תהיה גדולה יותר מכולם, ובה ישפוך את כל היין שבכוס.

וּבְאֹתוֹת. זֶה הַמַּטֶּה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ. אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת:

וּבְמֹפְתִים. זֶה הַדָּם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

דָּם. וָאֵשׁ. וְתִימְרוֹת עָשָׁן:

דָּבָר אַחֵר. בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם. וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה שְׁתַּיִם. וּבְמֹרָא גָּדֹל שְׁתַּיִם. וּבְאֹתוֹת שְׁתַּיִם. וּבְמֹפְתִים שְׁתַּיִם:

אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם. וְאֵלּוּ הֵן.

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין. בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים:

דְּצַ"ךְ. עֲדַ"שׁ. בְּאַחַ"ב:

ע"כ ט"ז שפיכות. יחזור וימזוג שנית כוס יין, וימשיך בהגדה.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר. מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. בְּמִצְרַיִם מַה הוּא אוֹמֵר. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא. וְעַל הַיָּם מַה הוּא אוֹמֵר. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֲדֹנָי בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת אֲדֹנָי וַיַּאֲמִינוּ בַּיהֹוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ. עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי

רָעִים. עֶבְרָה אַחַת. וָזַעַם שְׁתַּיִם. וְצָרָה שָׁלֹשׁ. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ. עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֶבְרָה שְׁתַּיִם. וָזַעַם שָׁלֹשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים חָמֵשׁ. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ:

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. וְלֹא עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. דַּיֵּנוּ:

וּמִנַּיִן שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם. עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים. דָּבָר אַחֵר עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן. לָמָּה מְחַבֵּב הַכָּתוּב אֶת בִּזַּת הַיָּם יוֹתֵר מִבִּזַּת מִצְרַיִם. אֶלָּא מַה שֶּׁהָיָה בַּבָּתִּים נָטְלוּ בְּמִצְרַיִם. וּמַה שֶּׁהָיָה בְּבָתֵּי תְשׁוּרָאוֹת נָטְלוּ עַל הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף זוֹ בִּזַּת מִצְרַיִם. וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ. זוֹ בִּזַּת הַיָּם. וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבוֹאִי. זוֹ בִּזַּת מִצְרַיִם. בַּעֲדִי עֲדָיִים. זוֹ בִּזַּת הַיָּם. תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ. זוֹ בִּזַּת מִצְרַיִם. עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף. זוֹ בִּזַּת הַיָּם:

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. דַּיֵּנוּ:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ. הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם. נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר. כָּל מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן.

פֶּסַח, מַצָּה, וּמָרוֹר:

כשיאמר "פסח" יסתכל בזרוע, ולא יאחזנו בידו.

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהֹוָה. אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם. וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל. וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

יגביה המצה הפרוסה ויראנה למסובים, ויאמר:

מַצָּה זוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ. עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם מִיָּד. שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ. כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם. וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ. וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

יגביה המרור בידו, ויראנו למסובים, ויאמר:

מָרוֹר זֶה שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר. וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה. בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה. אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לְהַרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר. וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה אֲדֹנָי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבָד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר. וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם. לְמַעַן הָבִיא אוֹתָנוּ. לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ:

יאחז הכוס בידו ויכסה המצות, ואומר עד "גאל ישראל".

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים. לְהוֹדוֹת. לְהַלֵּל. לְשַׁבֵּחַ. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדֵּר. וּלְקַלֵּס. לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. וּמִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה. וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי אֲדֹנָי. הַלְלוּ אֶת שֵׁם אֲדֹנָי : יְהִי שֵׁם אֲדֹנָי מְבֹרָךְ. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ. מְהֻלָּל שֵׁם אֲדֹנָי: רָם עַל כָּל גּוֹיִם אֲדֹנָי. עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ. הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל. מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים. עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ. יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס. הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים. גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס. הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים. גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ. מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם. חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה. לֶאֱכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר. כֵּן אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם. שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ. וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ. וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן. וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

ישתה כוס שני בהסבה, ולא יברך לא לפניו ולא לאחריו (עדות אשכנז מברכים לפניו).

רָחְצָה.

יטול ידיו כדין ויברך: "על נטילת ידים".
יזהר שלא יפסיק בין נטילה לברכת "המוציא", אפילו בדברי תורה. אחר שנטל ידיו, לפני הניגוב יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם:

מוֹצִיא. מַצָּה.

יקח שלשת המצות בידו לפי הסדר שהניחם, שתי השלמות והפרוסה באמצע, ויברך "המוציא", ואחר שברך המוציא, ישמיט המצה התחתונה מידו, ויברך "על אכילת מצה", ויאכל בהסבה שתי כזיתות מהשלמה העליונה ומהפרוסה האמצעית, ואם יחסר ישלים ממצה שמורה אחרת, והמצה התחתונה תשאר שלמה לכורך:

עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ, וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ (ר"ת פא"י, גי' יאהדונהי, גי' סא"ל, וס"ת חת"ך). **וּמַשְׂבִּיעַ** (גי' חת"ך) **לְכָל חַי רָצוֹן:**

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה:

מָרוֹר.

יקח כזית מרור בדוק היטב מתולעים ויטבלנו בחרוסת, וינער מעליו את החרוסת, כדי שירגיש טעם מרור, ויאכלנו בלי הסבה:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר:

כּוֹרֵךְ.

יקח כזית מהמצה השלישית התחתונה, וכזית מרור, ויכרכם יחד, ויטבלם בחרוסת, ויאכלנו בהסבה, ולפני שיאכל יאמר:

מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֹא בְרָכָה. זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ. בְּיָמֵינוּ יְחֻדָּשׁ. כְּהִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁהָיָה כּוֹרְכָן וְאוֹכְלָן בְּבַת אַחַת. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלוּהוּ:

ויאכל בהסיבה

שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ.

יאכל סעודתו בשמחה ובטוב לבב, אך לא ירבה באכילה יתר על המידה, היות ועליו לאכול את האפיקומן בסוף הסעודה לתיאבון, והחכם עיניו בראשו.

יש הנוהגים לאכול ביצה, וקודם שיאכלנה יאמר:

זֵכֶר לְקָרְבַּן חֲגִיגָה.

צָפוּן.

אחר גמר סעודתו יקח מהמצה השמורה תחת המפה, ויאכל ממנה כזית בהסבה בלי ברכה, ואומרים:

זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח, הַנֶּאֱכָל עַל הַשָּׂבָע:

יתן לכל אחד מהמסובין כזית ממנה, ואם לא מספיק יקח ממצה שמורה אחרת. יזהר לאוכלו קודם חצות.

בָּרֵךְ.

מוזגין כוס שלישית ומברכין עליה ברכת המזון כדין ויאמר:

רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ. והמסובין עונין: **יְהִי שֵׁם אֲדֹנָי מְבוֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.**

בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבּוֹתַי נְבָרֵךְ (בעשרה: **אֱלֹהֵינוּ**) **שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:**

ועונין המסובין: **בָּרוּךְ** (בעשרה: **אֱלֹהֵינוּ**) **שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:**

והמזמן חוזר: **בָּרוּךְ** (בעשרה: **אֱלֹהֵינוּ**) **שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:**

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ, וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. כָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן. בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה, וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ, וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ, וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד, בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

וְעַל הַכֹּל אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכָּתוּב, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ אֶת אֲדֹנָי אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן:

רַחֵם נָא אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ, עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ, אָבִינוּ, רְעֵנוּ, זוּנֵנוּ, פַּרְנְסֵנוּ, וְכַלְכְּלֵנוּ, וְהַרְוִיחֵנוּ, וְהַרְוַח לָנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא, אַל תַּצְרִיכֵנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם, וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם, כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה, הַפְּתוּחָה, הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה, שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

כשחל בשבת

רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ, לִשְׁבָּת בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ, וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ, שֶׁלֹּא תְהֵא צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ, וְהַרְאֵנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ, וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ, כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ, וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע, וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ, וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ, וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ, וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לִפְלֵיטָה, לְטוֹבָה, לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם, בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה: זָכְרֵנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים, חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ, כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל (מֶלֶךְ) חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם, אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל, אָבִינוּ, מַלְכֵּנוּ, אַדִּירֵנוּ, בּוֹרְאֵנוּ, גּוֹאֲלֵנוּ, יוֹצְרֵנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל, הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד, לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח הַצָּלָה וְהַצְלָחָה, בְּרָכָה וִישׁוּעָה, נֶחָמָה, פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה, וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב. וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ:

הָרַחֲמָן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבֹּר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה, וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה, (אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זַרְעִי) אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת אֲדֹנָי וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב. לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוּךְ, יוֹם שֶׁצַּדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה וִיהִי חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְראוּ אֶת אֲדֹנָי קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי אֲדֹנָי לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהֹוָה וְהָיָה אֲדֹנָי מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם:

אֲדֹנָי עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן אֲדֹנָי יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

יברך בורא פרי הגפן על כוס שלישי, ויכוון לפטור גם כוס רביעי, וישתה בהסבה, ולא יברך אחריו ברכה אחרונה.

כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא. וּבְשֵׁם אֲדֹנָי אֶקְרָא:

סַבְרֵי מָרָנָן:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

הַלֵּל.

ימזגו כוס רביעי ויגמרו עליו את ההלל בשמחה ובהתלהבות רבה.

שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ. וְעַל מַמְלָכוֹת. אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב. וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ: שְׁפָךְ עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם. תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי אֲדֹנָי :

לֹא לָנוּ אֲדֹנָי לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד.

עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם. אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם. כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב. מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ. עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ. אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ. לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם. כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָֹה. עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוָֹה. עֶזְרָם מָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי אֲדֹנָי בִּטְחוּ בַיהוָֹה. עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

אֲדֹנָי זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי אֲדֹנָי. הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים: יֹסֵף אֲדֹנָי עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָֹה. עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָֹה. וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ. וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע אֲדֹנָי. אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי. וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי. צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם אֲדֹנָי אֶקְרָא. אָנָּה אֲדֹנָי מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן אֲדֹנָי וְצַדִּיק. וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים אֲדֹנָי דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי. כִּי אֲדֹנָי גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה. אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי אֲדֹנָי בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר. אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי. כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה אָשִׁיב לַיהוָֹה. כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא. וּבְשֵׁם אֲדֹנָי אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוָֹה אֲשַׁלֵּם. נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי. הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה אֲדֹנָי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ. פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה. וּבְשֵׁם אֲדֹנָי אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוָֹה אֲשַׁלֵּם. נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית אֲדֹנָי בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת אֲדֹנָי כָּל גּוֹיִם. שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת אֲדֹנָי לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיהוָֹה כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי אֲדֹנָי. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ. עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: אֲדֹנָי לִי לֹא אִירָא. מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: אֲדֹנָי לִי בְּעֹזְרָי. וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָֹה. מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָֹה. מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי. בְּשֵׁם אֲדֹנָי כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי. בְּשֵׁם אֲדֹנָי כִּי אֲמִילַם:

סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים. בְּשֵׁם אֲדֹנָי כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל. וַיהֹוָה עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים. יְמִין אֲדֹנָי עֹשָׂה חָיִל: יְמִין אֲדֹנָי רוֹמֵמָה. יְמִין אֲדֹנָי עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה. וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ. וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק. אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַיהֹוָה. צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי. וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים. הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת אֲדֹנָי הָיְתָה זֹּאת. הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה אֲדֹנָי. נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא אֲדֹנָי הוֹשִׁיעָה נָּא. אנא

אָנָּא אֲדֹנָי הַצְלִיחָה נָא: אנא

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם אֲדֹנָי. בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית אֲדֹנָי: ברוך אֵל אֲדֹנָי וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים. עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ. אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ

מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ (מֶלֶךְ) גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדֶה וּמַצִּיל. וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם. בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֶלָּא אָתָּה:

אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת. אֲדוֹן כָּל תּוֹלָדוֹת. הַמְהֻלָּל בְּכָל הַתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת. לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. מְחַיֵּה מֵתִים. וְרוֹפֵא חוֹלִים. פּוֹקֵחַ עִוְרִים. וְזוֹקֵף כְּפוּפִים. הַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וְהַמְפַעְנֵחַ נֶעֱלָמִים. וּלְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים:

וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם. וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו. וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם. וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת. אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לְךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ. וּלְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. עַל אַחַת מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרוֹב רִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים. הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ. מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ. מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ. וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ. מִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ. וּמֵחֳלָאִים רָעִים וְרַבִּים דִּלִּיתָנוּ. עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ. עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ. וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם. יוֹדוּ וִיבָרְכוּ. וִישַׁבְּחוּ. וִיפָאֲרוּ. אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תְשַׁבֵּחַ. וְכָל עַיִן לְךָ תְצַפֶּה. וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע. וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְהַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ וְהַקֶּרֶב וְהַכְּלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה אֲדֹנָי מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ. וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִשְׁמַע. צַעֲקַת הַדַּל תַּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה. לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:

בְּפִי יְ שָׁרִים תִּתְ ר וֹמָם:
וּבְשִׂפְתֵי צַ דִּיקִים תִּתְ בָּ רַךְ:
וּבִלְשׁוֹן חֲ סִידִים תִּתְ קַ דָּשׁ:
וּבְקֶרֶב קְ דוֹשִׁים תִּתְ הַ לָּל:

בְּמִקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת. לְהַלֵּל. לְשַׁבֵּחַ. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדֵּר. וּלְנַצֵּחַ. עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ: וּבְכֵן

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. א שִׁיר ב וּשְׁבָחָה. ג הַלֵּל ד וְזִמְרָה. ה עֹז. ו וּמֶמְשָׁלָה. ז נֶצַח. ח גְּדוּלָה. ט גְּבוּרָה. י תְּהִלָּה. יא וְתִפְאֶרֶת. יב קְדוּשָּׁה. יג וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ. וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל:

יְהַלְלוּךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְעַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ אֶת שֵׁם כְּבוֹדֶךָ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת. וּלְשִׁמְךָ נָעִים לְזַמֵּר. וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת. אָמֵן:

ישתה כוס רביעית בהסבה בלי ברכה ולדעת אשכנזים יברך על הכוס:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מִזְבְּחֶךָ. וְעַל הֵיכָלֶךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ. וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה.

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה.

וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה. כִּי אַתָּה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְּךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ:

נִרְצָה.

אם עשה כל הסדר כתקונו ירצה ה' במעשיו.

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִּבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִּבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִּבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִּבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא

חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא שׁוּנְרָא. וְאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא כַלְבָּא וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא חוּטְרָא. וְהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא נוּרָא. וְשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא.

דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא מַיָּא. וְכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא תּוֹרָא. וְשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט. וְשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָא לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָא לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא: וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת. דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָא לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

על סדר א"ב

כִּי לוֹ נָאֶה כִּי לוֹ יָאֶה: אַדִּיר בִּמְלוּכָה. בָּחוּר כַּהֲלָכָה. גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְהוָֹה הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה כִּי לוֹ יָאֶה: דָּגוּל בִּמְלוּכָה. הָדוּר כַּהֲלָכָה. וָתִיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ... זַכַּאי בִּמְלוּכָה. חָסִין כַּהֲלָכָה. טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ,... יָחִיד בִּמְלוּכָה. כַּבִּיר כַּהֲלָכָה. לִמּוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ... מָרוֹם בִּמְלוּכָה. נוֹרָא כַּהֲלָכָה. סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ... עָנָיו בִּמְלוּכָה. פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה. צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ... קָדוֹשׁ בִּמְלוּכָה. רַחוּם כַּהֲלָכָה. שִׁנְאַנָּיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ... תַּקִּיף בִּמְלוּכָה. תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה. תְּמִימָיו יֹאמְרוּ לוֹ: לְךָ וּלְךָ...

אַדִּיר הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב:

בָּחוּר הוּא. גָּדוֹל הוּא. דָּגוּל הוּא. הָדוּר הוּא. וָתִיק הוּא. זַכַּאי הוּא. חָסִיד הוּא. טָהוֹר הוּא. יָחִיד הוּא. כַּבִּיר הוּא. לָמוּד הוּא. מֶלֶךְ הוּא. נוֹרָא הוּא. סַגִּיב הוּא. עִזּוּז הוּא. פּוֹדֶה הוּא. צַדִּיק הוּא. קָדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא. שַׁדַּי הוּא. תַּקִּיף הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם:

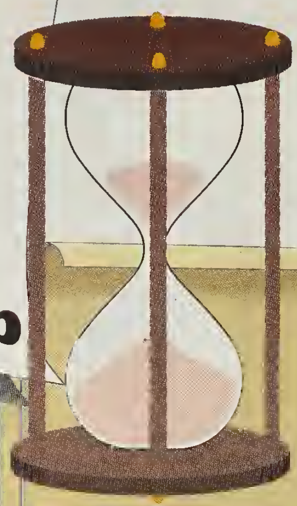
חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ. כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ. זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קְהַל מִי מָנָה. בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

נהוג לסיים עם קריאת שיר השירים

חג החינוך

ניסן
מדי חודש בחודש

מאת הרב יוסף ברוק

יציאת מצרים היא הבריח התכון באמונתו של היהודי. השליטה המוחלטת של הבורא בכל הבריאה, באה לידי ביטוי פומבי וגלוי בפני כל העולם הבורא בחר במצרים ככור התוך עבור עמו "ואתכם הוציא מכור הברזל" (דברים ד' כ') מתוך שרצה לבנות עם המסד והטפחות ללא מחויבות לעבר ולכן נאמר כבר לאבי האומה בברית בין הבתרים (בראשית ט"ו י"ג) "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבוד דן אנוכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"

ההשגחה הובילה את יעקב ובניו למצרים ומתברר למפרע כי זו היתה הכונה "לארץ לא להם" – מצרים, מדוע? איננו יודעים, אולי בגלל שבאותה תקופה היתה מצרים בשיא פריחתה הכלכלית, המדעית, והצבאית, מקום שכל כולו סתירה למהותו של העם העברי. ואכן כאשר תהליך ההתבוללות והטמיעה המוסרית של בני ישראל בתוך העם המצרי היה נראה כבלתי הפיך – שער המ"ט משערי הטומאה, באותו רגע אחרון בחרה ההשגחה להתחיל את תהליך הגאולה כעין הגרעין הנזרע באדמה שרק אחר שנרקב מתחיל תהליך הגדול והצמיחה.

בתהליך הנמשך כ- 10 חודשים שבמהלכו מתברר למצרים ולעם ישראל כי הטלה אליל מצרים נקשר לכרעי המטה של עם העבדים למשך 5 ימים ולבסוף נשחט לעיניהם, האליל הכח המרכזי, ועורק החיים של מצרים – היאור, מוכה מובס ומנוצח, אותו פרעה שאומר "לא ידעתי את ה'" (שמות פ' ה' פסוק ט') הוא זה שאומר אח"כ "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שמות פ' ט פסוק כ"ז) כלומר הולכת האמונה ונבנית ומופנמת ע"י כל מי שחווה את החוויה הזו. בראותו את כל הטבע האיתן והשליט כאלו בעולם, מאבד את כתרו ומפנה את מקומו לבורא. ולכן פותח הקב"ה את עשרת הדברות, "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", והמפרשים כולם איש איש בסגנונו שאלו לכאורה מדוע לא פותח הקב"ה באנכי ה' אלוקיך אשר בראתי שמים וארץ? הלא

חודש ניסן מביא עמו את הניחוח המיוחד של הנקיון, התכונה הרבה בתוך הבתים ומחוץ להם, אך ללא ספק שיאם של ימים אלו הוא "ליל הסדר" אותו ערב מיוחד במינו שכה הרבה דובר וידובר עליו. הציר המרכזי בערב זה הם הילדים סביבם ולמענם עושים הכל – "למען תספר באוזני בנך ובן בנך" ועוד, "כי ישאלך בנך מחר לאמר" (שמות, פרשת בא) הדגש הוא על הנחלת האב לבניו, הרב לתלמידיו להעביר את הידע לא בלבד "יבש" וטכני אלא עם כל החום והרגש המלוים כל מצוה שנקבעה לזכר ארוע מן העבר.

לכאורה זה צריך להיות המשפט – צווי ראשון? ותשובתם, הקב"ה דבר שכל העם העומד למרגלות הר-סיני ראה וחווה באופן אישי את ניסי יציאת מצרים, וברור מוחלט שאין למעלה הימנו, ואין להטיל בו כל ספק,

ואלו לבריאה המופלאה הזו לא היו "עדים" שחוו את יצירתו, שיכולים להעיד על התרחשותה באזני בניהם, ואף כי הבריאה מכריזה על קיומו של בורא נשגב ונעלה מבחינתנו, אבל זה לא בכל החושים, אלא בידיעת השכל בלבד, ובכך אין די, שהרי יכול מחר לשנות דעתו ולנמק את השנוי ב- 50 טעמים, אבל להרגל הלמוד יש כח וחשיבות משלו, וככל שנרומם את חשיבות למוד התורה ומרכזיותה באמונתנו כך נחוש בה ביתר שאת.

אמרה חסידית מבארת את הפסוק בתהלים "האמנתי כי אדבר וגו'" (קט"ז י) האמנתי, מתי מתחזקת האמונה בלבי, כי אדבר, כאשר אני שב ומשנן אותה, ולכן החינוך עיקרו העברת הידע הרגשי והחוויתי ולא ידיעות יבשות בלבד, כיון שהחניך מקבל מהמחנך לא רק מילים אלא שכנוע פנימי ושלמות הדברים הנאמרים וככל שיבחין כי מורהו, פיו ולבו שווים, כך יעמיקו לחדור ללב ויחרטו בו לכל ימי חיו.

ואף אנו מחנכים ומדריכים בכל יום ובכל שעה, והפסוק אומר "ושננתם לבניך ודברת בם" (דברים פרשת עקב) השנון והחזרה יהיו ע"י שיראו בניך בך את ה"דברת בם", וזה יהא ללא ספק החינוך העמוק והטוב ביותר.

פסח כשר ושמח
לכל בית ישראל

המוח

פרופ. שטיינברג לא המציא את תורת היחסיות, אבל מוחו עסוק רוב שעות היום בניתוח בעיות הלכתיות-רפואיות ובעיות בתחום הנוירולוגי. לפני כשנה זכה להוציא לאור את ששת-הכרכים של האנציקלופדיה ההלכתית-רפואית. מוחו עסוק גם במציאת פתרונות למצוקותיהם של החולים, ובפנים מאירות, בסבלנות ובנועם הוא עונה לכל הפונים אליו. פרופ. שטיינברג, נוירולוג בכיר במחלקת הילדים של בית החולים "שערי צדק" ומנהל המרכז לאתיקה רפואית בבית הספר לרפואה של האוניברסיטה העברית ו"הדסה", נענה לבקשתנו להתפנות מסדר יומו העמוס כדי להביא לקוראי "עת לשוב" מעט מנפלאות הבריאה בתחום המוח.

ראיון עם פרופ' הרב אברהם שטיינברג

מאת **ד. בן-אברהם**

"מבנה המוח של אינשטיין ומבנה המוח שלי דומים מאד", יאמר לנו בחיוך פרופ. שטיינברג, במהלך הראיון, "ובכל זאת הוא הגאון שהגה את תיאוריית היחסיות ולא אני!"

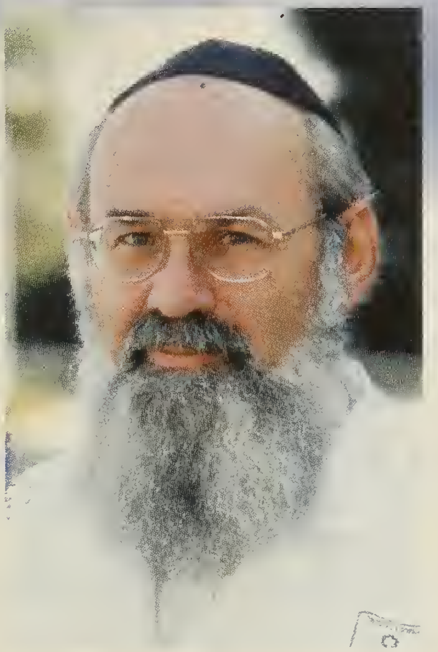
"בניגוד למה שחשבו בעבר, שהמוח הוא חסר משמעות, היום כבר ברור שהמוח הוא המפעיל את כל אברי הגוף. היוונים נתנו לו את השם "אנצפלון" – מה שבראש. אין ספק שגם היום, עם כל התחכום והמכשור, עדיין איננו יודעים הכל על המוח. ישנן במוח פונקציות שלמות שאין לנו עדיין מושג איך להתחיל לבדוק אותן. אין לנו שום כלים לבדוק את הפונקציות הרוחניות, החשיבתיות. מה שאנחנו כן מכירים במוח זו המכניקה שלו, איך המוח שולט באופן מיכני, על מה הוא שולט, איך הוא מתמיר אנרגיות כאלו או אחרות. אבל ישנם תחומים שונים של המטפיסיקה, הרוחניות, הרצונות, שהם הרבה מעבר למה שהרפואה יכולה להסביר."

מה המיוחד במוח?

המוח בנוי בצורה שונה מכל איבר אחר בגוף. בכבד, למשל, כל התאים זהים. תא בצד ימין של הכבד מתפקד בדיוק כמו תא בצד שמאל. אין חשיבות למקום התאים בכבד, או בכל איבר אחר. אך לא כך במוח. המוח בנוי ממרכזים ומחטיבות ואין לנו עדיין הסבר מדוע אותו תא במוח שנראה בדיוק כמו כל תא אחר במוח, אם הוא ממוקם באזור מסויים במוח הוא יתפקד כך, ואם הוא ממוקם באזור אחר במוח, הוא יתפקד אחרת. מיקומו של התא במוח קובע את תפקידו. זה מפליא! מבנה המוח הוא לא רק מבנה תאי, אלא מבנה אזורי. ישנו מרכז לשפה, לתקשורת, ישנו מרכז ראיה, מרכז שמיעה וכו'. אם ניקח תא ממרכז הראיה ונקבע אותו במרכז השמיעה, הוא לא ישתלב במרחב החדש, הוא לא ידע מה לעשות. מוחו של העובר מתפתח להתמיינות של תאים. כל תא מגיע למקום הראוי לו וזה מה שהוא "יודע" לעשות.

מכמה תאים בנוי המוח?

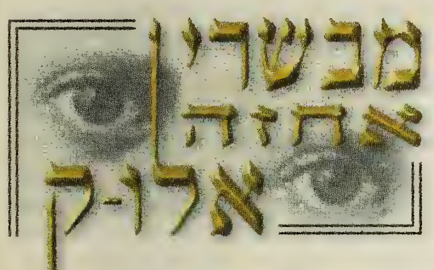
מכמה מיליארדי תאים, שכולם ממוקמים במוח שמשקלו 1,300 גרם באשה ו– 1,400 גרם באיש. במוח הזה שלנו ישנם אזורים הכרתיים ואזורים תת-הכרתיים. המוח בנוי כך שיש לו מערכת שלמה שאנחנו לא מודעים שהיא פועלת, אבל אם היא לא תפעל לרגע אחד, לא נוכל לחיות. מערכת זו פועלת כל הזמן באופן אוטומטי, מבלי שאנחנו מודעים לכך ומבלי שנוכל לשלוט עליה.

למשל, המערכת השולטת על הנשימה, או על פעילות הלב, או על פעילות מערכת העיכול. העובדה שאני יכול לדבר אליכם, ובד בבד אני נושם, והלב שלי פועל, מדברת בעד עצמה. אילו הייתי צריך את ההכרה בשביל לבצע פעולות אלה, לא הייתי מסוגל לעשות שום דבר. אם 60 פעמים בדקה הייתי צריך לדאוג שהלב יפעם ו– 20 פעמים בדקה לחשוב שעלי לנשום, לא הייתי יכול לקיים אתכם את הראיון. זה הפלא שבבריאה! הקב"ה ברא שתי מערכות שונות לגמרי, שפועלות במקביל ומאפשרות לכל מערכת לעשות את שלה.

ועוד מנפלאות הבורא: לחלק התת-הכרתי יש בקרה. כלומר, כל זמן שכל המערכות עובדות כשורה, הלב פועם, הריאות עובדות, אין האדם מודע לכך, וגם אין לו שליטה על כך. אבל, ברגע שמתרחשת תקלה, כשמשהו משתבש, זה מגיע להכרה. אם יש בעיה בנשימה והאדם מרגיש מחנק, הוא מודע לכך והוא יודע לאפיין אותה. אילו לא היתה לנו בקרה זו, לא היינו יכולים לחיות. המערכת המופלאה הזו נקראת ה"טאלאמוס". זה אזור במוח המנקז באופן תת-הכרתי את כל מה שקורה בגוף והוא "מחליט" מתי הוא מעביר את הידיעה להכרה, מתי הוא מטפל בה בעצמו, ומתי להשהות את זה כדי לטפל בכך מאוחר יותר. אם לא היתה לנו

מערכת בקרה זו שוב לא היינו יכולים לתפקד. למשל, אם אני רוצה להרים את היד כדי לקחת ספר. זו פעולה מאד מורכבת. אני רוצה, ועכשיו המוח צריך להפעיל את כל השרירים של היד כדי שיעשו את התנועה הנכונה. המוח "שלח" את היד לקחת את הספר, והספר בידי. היד נמצאת עכשיו במקום אליו נשלחה. עכשיו אני רוצה להדליק את המחשב. מי מדווח למוח היכן היד שלי נמצאת, הרי המוח שלח אותה לקחת את הספר?! מי נותן למוח את ההיזון החוזר? ישנה מערכת שלמה של היזון חוזר שעוברת דרך הטלאמוס. הטלאמוס

"יודע" היכן היד נמצאת, ואם המוח נותן את הפקודה להפעיל את המחשב, הטלאמוס "מדווח" למוח מהיכן לשלוף את היד ולכוון אותה אל המחשב. אנחנו עושים דברים שנראים לנו כל כך פשוטים, אבל בעצם הם מאד מורכבים. את המנגנון הנפלא הזה נתן לנו הבורא מהרגע שנולדנו. זה לא מחשב שמישהו התקין לנו בשלב מאוחר יותר של חיינו. המחשב הכי משוכלל בעולם לא יכול להגיע לאפס קצה של פעילות המוח.

האם מערכת הבקרה של הלב ושל הנשימה היא אותה מערכת?

המערכת בין הנשימה למוח היא יותר הדוקה מאשר בין הלב למוח. לריאות אין שום מנגנון לפעול בעצמן. אם נוציא את הריאות ונניח אותן על השולחן, הן לא תפעלנה כלל. הן פועלות רק כאשר הן מחוברות למרכז הנשימה של גזע המוח. אם חלילה יש תקלה בגזע המוח, מפסיק האדם לנשום. נושא זה קשור לקביעת מוות מוחי. לעומת

זאת יש בקרה מרכזית על פעילות הלב, אבל הלב פועל גם באופן בלתי תלוי במוח. יש לו את הקוצב הפנימי שלו. לכן, אם נשים לב על השולחן, הוא ימשיך לפעום גם בלי קשר למוח. הבקרה המרכזית של הלב היא במוח. כך הלב "יודע", למשל, לעבוד יותר מהר כשאנחנו מתרגשים. ההתרגשות היא במוח, והמוח מעביר את הידיעה שיש עכשיו מצב של התרגשות, ואז מתגברת זרימת הדם ולכן הלב עובד יותר מהר. אבל, למשל, אם שותלים לב בגוף אדם, אף שהלב לא קשור למוח הוא בכל זאת פועל. במשך הזמן נוצרת מערכת הדדית בין המוח ללב.

כיצד זה שאדם יכול לעצור את נשימתו אך אינו יכול לעצור את הלמות ליבו?

אדם יכול לעצור את נשימתו רק לדקות ספורות. גם עובדה זו היא מפלאי הבורא! כאשר אנחנו מפסיקים לנשום, בין אם זה רצוני ובין אם לאו, תהיה עליה בשיעור דו-תחמוצת הפחמן. הנשימה עושה שתי פעולות: א) היא מכניסה חמצן, ב) היא פולטת דו-תחמוצת הפחמן. כאשר מצטברת דו-תחמוצת הפחמן, מופעלים קולטנים במוח, ואז

המוח "מחייב" את האדם לנשום. כלומר, המוח דואג לכך שהאדם לא ימות, והאדם איננו יכול להתנגד לכך. זה מנגנון פנימי שיצר הבורא על מנת להגן על החיים. באותה מידה יש שליטה תת-הכרתית מרכזית, באזורי שינה ועירנות. אדם לא יכול להמנע משינה לפרק זמן בלתי מוגבל. גם מבחינה הלכתית מכירים בכך, וישנה הלכה שמי שנשבע שלא לישון שלשה ימים, הרי זו שבועת שוא. יש לנו מנגנון פנימי שמסדיר את המערכת מעבר לרצון שלנו. זה צורך הכרחי לקיום האדם - הוא נשלט על ידי מערכת תת-הכרתית. את המישור הזה של הפעילויות אנחנו יכולים להבין, כי אלה פעולות אוטומטיות הכרחיות, שנעשות בעזרת מערכות כימיות וחשמליות.

הבנו את המערכת התת-הכרתית ואת מערכת הבקרה. האם איננו יכולים להבין את מערכת ההכרה?

מערכת זו, מערכת החשיבה היא הרבה יותר מורכבת ואותה אנו מבינים פחות. מה שאנחנו יכולים לראות זו החכמה העצומה שבבריאה. למשל, המוח ברמה ההכרתית פועל לפי מרכזים ולא רק לפי מבנה תא. ישנו, למשל, מרכז לתקשורת. האדם מדבר וחברו שומע. התקשורת היא אכספרסיבית — הדיבור יוצא ממני החוצה, ורספטיבית — הקליטה על ידי הזולת. אם מרכז התקשורת נפגע בחלקו, נניח החלק האכספרסיבי בלבד, האדם לא יכול לדבר, אבל הוא מסוגל לקלוט. ולהיפך, אם נפגע החלק הרספטיבי, אפשר לדבר אבל לא לקלוט ולהבין.

במישור ההכרתי אנו מוצאים גם את מרכז הראיה. טעות היא לחשוב שרואים בעינים. העינים הן רק מכשיר שהופך אנרגיה של אור לאנרגיה חשמלית. כאשר אנרגיה חשמלית זו מגיעה לאזור הראיה במוח, אנחנו מפרשים את התמונה — את הצבע, את המרחק, את הצורה וכו'. אם נהרוס את המרכז הזה במוח, לא תהיה שום משמעות למה שרואים. כך גם לגבי השמיעה. אנחנו לא שומעים באוזן. מה שהאוזן עושה הוא התמרת האנרגיה של הקול לאנרגיה חשמלית שמגיעה למרכז השמיעה ושם מתפרשים הקולות על פי העוצמה, המרחק, הגוון וכו'. כך גם לגבי הריח. אנחנו לא מריחים באף. רירית האף מתמירה אנרגיה כימית של ריח לאנרגיה חשמלית, המגיעה למרכז הריח במוח והוא מפענח ומפרש לנו אם זה בושם או ריח אחר, ואם הריח חזק או חלש.

אלה הם מרכזים ראשיים. אבל חכמת הבורא

אספקת הדם למוח

צילום זה של אונת המוח הימנית מצביע על גודש כלי דם הנושאים חמצן לאלפי מיליונים התאים שבמוח. המוח מווסת את זרימת הדם של עצמו ויכול לשמור על יציבותה, בגבולות מסוימים, ללא תלות בלחץ הדם במקומות אחרים בגוף. האזורים במוח השולטים בפעילות אינטלקטואלית גבוהה, עשירים במיוחד בכלי דם.

התמונה מתוך חוברת "תגלית 2" באדיבות אל המקורות

יצרה גם מרכזים משניים. במרכז המשני נאגר הזכרון של המרכז הראשי. למשל, לגבי הראיה, כאשר רואים דמות בפעם הראשונה, התמונה מגיעה למרכז הראיה הראשי. לאחר התבוננות נוספת בדמות, הקליטה עוברת למרכז הראיה המשני. בפעם הבאה, כשרואים את הדמות, ישנה כבר ידיעה

של כל הפרטים שנקלטו בפעם הקודמת. לא צריך ללמוד כל פעם מחדש את משמעות הראיה, הקול או הריח. למשל, אם אני שומע סימפוניה של בטהובן המורכבת מהמוני צלילים ונמשכת הרבה זמן, אני לומד את הכל דרך מרכז השמיעה הראשוני. כאשר ישמיעו לי שוב כמה צלילים של אותה סימפוניה, לא...

המשך בגליון 5 "עת לחשוב"

כיצד הגיע אליהו הנביא להגדה של פסח?

מאת ע. רענן

דיוקה המפליא של המסורת היהודית.

תכופות נשאלת השאלה האם יתכן כי דברים שהתרחשו במרחק שנים כה גדול מאתנו, הועברו בצורה מדויקת? או שמא פה ושם "נשתלו" במהלך ההיסטוריה אירועים שלא התרחשו במציאות? ומהם באמת הקריטריונים לאֲמִת דברים אלו?

לכולנו מוכר המשחק "טלפון שבור" בו מתחילה קבוצת משתתפים ללחוש מילה באוזן הקרובה חז מועברת הלאה לאוזן הקרובה וחוזר חלילה. כאשר מגיעים לאחרון המשתתפים, מסתבר כי קשה למצוא קשר בין המילה הראשונה שנאמרה, לזו שהגיעה לאוזנו של האחרון. כך דרכו של עולם שמיעה לא מדויקת, תוספת קטנה וכו' מיד משנים את המשפט ואת משמעותו.

■■■

הגמרא מביאה את המקור לשתיית ארבעת הכוסות בליל הסדר מפסוקים בתחילת חומש שמות; (בפרשת וארא פרק ו' פסוקים ח'-י') "לכן אמור לבני ישראל... והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצלתי אתכם מעבודתם, וגאלתי וגו' ". פסוק ז': "ולקחתי אתכם לי לעם וגו' ". פסוק ח': "והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ".

ונחלקו בגמרא האם המילה "והבאתי" היא גם כנגד ביאתם לארץ בזמן יהושע, ואם כן תחייב אף היא שתית כוס. או כוונתה לביאתם לעתיד לבוא ולכן אין לשתות עוד כוס כנגד מילה זו.

בגמרא לא נפסקה הלכה והסוגיה נשארה בתיק"ו – מילה ארמית שתרגומה; "תעמוד" (בדורנו אמצו אותה ספורטאים...).

וכיוון שכך היה הפתרון, להכין כוס חמישית אך לא לשתותה. ומכיוון שכוס זו על הספק נמזגת, נקראת היא על שמו של אליהו הנביא, שאמור לבוא ולפתור את כל הספקות בכל התחומים. הנה כי כן הגענו לפשר השאלה כיצד הגיע אליהו לתוך סדר ההגדה של פסח.

■■■

אחת העובדות המפליאות שבסדר ההגדה היא שסדר זה מוזכר כבר במשנה, דהיינו לפני כ- 2,000 שנה ונשאר באותה מתכונת ללא כל סטייה או שנוי. והרי לאורך כל-כך הרבה שנים, כאשר מפוזרים היהודים בכל פינות העולם מה ימנע שנויים? מדוע לא שותה איש את הכוס העומדת כך מלאה על השולחן?

כאן אולי המקום להרחיב מעט את נושא הדיוק המוחלט בכל המסורת היהודית, אשר אין לה אח ורע בכל המין האנושי.

■■■

התורה נמסרה בתחילתה בכתב רק בחלקה, דהיינו התורה עצמה. אך כל ההלכות מסביבה נאמרו מפה לאוזן, ולא היה דבר כתוב בפרטי העשייה. לדוגמא; בתורה שבכתב נאמר: "וזבחת פסח לה' אלוקיך" (דברים ט"ז ב') ולא נאמרו בתורה דיני השחיטה. אם כן למה הכוונה כאשר ציותיך? והלא כלולים בכך דינים רבים עד מאד היכן הם?

התשובה; התורה שבעל-פה נִתנה יחד עם התורה שבכתב, ואין כל דרך להבין את התורה שבכתב ללא התורה שבעל-פה (להלן תושב"ע). אם-כן, נוצרת בעיה עצומה איך דואגים לכך שהמסורה תעבור מאיש לאיש ללא כל שנוי? והרי התורה מזהירה מראש ממצב של פזור וגלות, עזיבת הארץ ונדודים? (פרשיות התוכחה; "בחוקותי" בספר ויקרא, ו"כי-תבוא" בספר דברים). אם-כן, כיצד יתכן כי נשמרו במצבים כאלו הדברים בצורתם המקורית, ולא נוספו עליהם בדרך הארוכה תוספות שונות?

דרך אגב, תרגום השבעים המפורסם אותו כפה תלמי מלך מצרים על חכמי ישראל, שונה כיום מהתורה המצויה בידינו. התורה נשארה במתכונתה הראשונה, אך בתרגום השבעים נפלו שבושים ושנויים רבים ברבות השנים, שכן אין לה את מנגנון השמירה שנתן נותן התורה לשמירת תורתו.

כתיבת התושב"ע החלה בזמן רבי יהודה הנשיא, מחבר המשנה (לפני 2100 שנה), ואח"כ בזמן רב אשי ורבינא (לפני 1550 שנה)

האם אכן הצליחו לשמור על דיוקם של הדברים, כיצד?

■■■

התשובה החיובית המוחלטת לשאלה זו, מובילה אותנו משתאים ונפעמים לנוכח "מקדמי הביטחון" שהושקעו ביצירת הגנה בעלת דיוק מירבי, בכל הקשור לכתיבת ספר תורה. ההלכה קובעת כי רק אדם מבוגר יכול לכתוב ספרי תורה או מזוזות וכו'. אין מקום לצילום, דפוס או כל "פטנט" אחר שיפקיע את האחריות האישית של האדם על המעשה. עליו להיות מרוכז במעשהו ולא לעשותו כלאחר יד, או בצרוף לפעולה אחרת. וכל זאת בכדי לשמור על דיוק, שכן אם אין הסופר מדייק נמצא מחריב את העולם.

וכן מצינו שאמררבי מאיר: "הזהר במלאכתך שמלאכת קודש היא שאם הנך מחליף אות אחת – הנך מחריב את העולם".

ולכן כאן קובעת ההלכה כי שנוי כל שהוא באחת ממאות אלפי האותיות של ספר התורה, כגון י' שהתארכה ל-ו', או ה' שהפכה לח', דברים עדינים וקטנים – פוסלים את הספר-תורה ומונעים את השימוש בו עד תיקונו!!!

ועד זמננו אנו, כאשר הגיעו ארצה מכל הפזורה יחידים או משפחות שנשאו עימהם בחרדת קודש את ספרי התורה היקרים להם. ספרים שנכתבו בארצות שונות, ועל ידי אנשים שלא היה כל קשר ביניהם, ונמצאו כל הספרים מדויקים בתכלית. (השנוי היחיד שיש בין ספרי התורה שביד עדות אשכנז וספרד לבין הספרים שנכתבו בתימן – הוא בהחלפת אות א' – ה' במלה "דכה" או "דכא" (דברים כג' ב'), החלפה אשר אינה משנה את משמעות המילה).

דוגמא מעניינת נוספת : בשלוש מקומות מוזכר אסור אכילת גדי בחלב אמו (שמות כ"ג, י"ט) המלה "בחלב" איננה מנוקדת, כיון שאין נקוד בספר תורה. וניתן לקרוא את המילה "חֲלֵב" שמשמעותה חֲלַב האם – חֵלֶב" כלומר, שומן. כך שהיה אסור על אכילת בשר בשמנו (לשמחת לב כל שומרי משקל...) הנקוד משנה לחלוטין את משמעות האסור. והנה בכל מקום בו חיים יהודים יודעי-ספר נזהרים הם מאכילת בשר בחָלָב, ואין על כך מערער או מהרהר? עובדה זו כמו רבות אחרות בהלכה ובמנהג מהווה ראיה שאין לדחותה על הנאמנות המוחלטת של המסורת היהודית.

■■■

מאת הרב שמחה כהן

הרהורים על האושר

פעמים רבות שאלתי אנשים: האם אתה סבור שבמסלול חייך יש לך יותר רגעי מועקה או רגעי אושר. תשובתם החד משמעית היתה - רגעי מועקה. הבעיה האנושית שבה מתגלה האדם כלא מאושר, העסיקה את הפילוסופים ומומחי כוחות הנפש לאורך שנות חיי האדם, והיא אולי הבעיה העיקרית המטרידה את האדם אחרי הצורך להשרד. גם אם בדורנו הטכנולוגיה התפתחה והקלה על חיי האנושות, אך היא לא הביאה להגברת תחושת האושר של המין האנושי, ויש אפילו שיאמרו שהיא החמירה את מצבו הנפשי.

כאנשים מאמינים אנו שואלים את עצמנו האם הבורא יתברך יצר עולם שבו המועקה רבה יותר מן האושר? העצב רב יותר מהשמחה? הדאגה על השלוה?

לשאלה זו עונה רבנו בחיי איבן פיקודה בספרו "חובות הלבבות". לדעתו חוסר האושר המצוי ברגשותיהם של בני המין האנושי, אינו נובע מהעדר אמצעים וסיבות שיביאו את האדם אל פסגת האושר. אדרבה העולם עשיר במרכיבים האמורים לעשות את האדם מאושר. אלא שתחושת חוסר הסיפוק שלו נעוצה בהתייחסות לא נכונה למה שיש לו ולסובב אותו.

כלומר, אכן בורא העולם שילב ברגשות האדם את תחושת חוסר הסיפוק מהישגיו כדי להגביר את שאיפותיו בחלקיו הרוחניים. כדי שגם לאחר שסייע לחברו ולאחר ששיפר את עצמו, לא ירגיש רוויה אלא יחוש שעדיין לא עשה די. אך האדם על פי רוב בדברים הרוחניים שלו הינו מסתפק במועט ומעשה טוב מרווה אותו שביעות רצון גם אם היה זה מעשה פעוט ואת תחושת חוסר הסיפוק המצויה ברגשותיו הוא מלבה ומרחיב בהישגיו הגשמיים.

אנו יכולים לראות זאת גם בכך שאדם מרגיש צורך לאגור ממון ורכוש בכמות רבה יותר ממה שיכול להנות ממנו בימי חייו, הסיבה לכך שאכן בורא עולם הטביע תכונה זאת ברגשותיו כדי שיאגור מצוות ורוחניות לעולם הבא, אך דרכו של אדם שאינו חושב די על עתידו הרוחני ומשקיע בלא כל היגיון בעתידו הגשמי.

מבחינה פסיכולוגית תהליך אי-שביעות הרצון פועל בשיטה הבאה, בורא עולם ברא את האדם שישאף למה שאין לו. אולם מצד שני מה שיש לו הוא בעל-ערך מספיק כדי להיות מאושר ממנו ולכן הוא אמור להימנע מלשאוף לדברים שעדיין אין לו. שהרי שביעות רצונו ממה שיש לו שולל כל היגיון והצדקה לשאוף לדברים שאינם ברשותו. לכן אדם בלא משים פועל להפחית חשיבות למה שיש לו כדי להצדיק את השאיפה למה שאינו ברשותו. התוצאה מכך היא שמה שיש לו נראה לו פחות-ערך ומה שעדיין לא השיג הרי אינו ברשותו, אם כן תחושתו היא שאין לו כלום.

התהליך חוזר חלילה. אדם מציג לעצמו אתגר ולבסוף הוא משיג אותו. אך תכונת השאיפה שוב פועלת להשיג דבר נוסף שעדיין אין לו. השאיפה מגמדת את מה שיש לו; וכך במחזוריות קבוע מתנהלים חיי הרגשות של אדם, ולכן הוא אינו מאושר.

הרב וסטהיים, טוען לתהליך רגשי נוסף: העולם שלנו הינו עולם העשייה מהבחינה הגשמית והרוחנית. בורא עולם הנחנו בעולם זה כדי שנפעל ונעשה בעולמנו כהכנה לעולם הבא לכן נוכל לראות פעמים רבות שאנשים מצפים לאחר שנים רבות של עבודה להגיע כבר לתקופת הפנסיה ולנוח, אך בהגיעם לגיל זה ובהפסיקם את עבודתם הם מתנוונים. לכן כל עוד אני אמור לשאוף ולהשיג דבר שאין לי, יש בכך עשייה, ולכן אנו נמשכים לכך. לעומת זאת הדבר שכבר השגנו אין בו כבר עשייה ולכן איננו נהנים ממנו.

הוא מוסיף, תחושת ההנאה אינה שייכת לעולם הזה אלא לעולם הבא. אילו היתה שייכת כן לעולם הזה, הרי היינו נהנים ממה שיש לנו ולא היינו שואפים מעבר לכך. עיין במסילת ישרים תחילת פרק א' וזה לשונו: "ומקום העידון הזה באמת הוא העוה"ב כי הוא הנברא בהכנה המצטרכת לדבר זה" עד כאן.

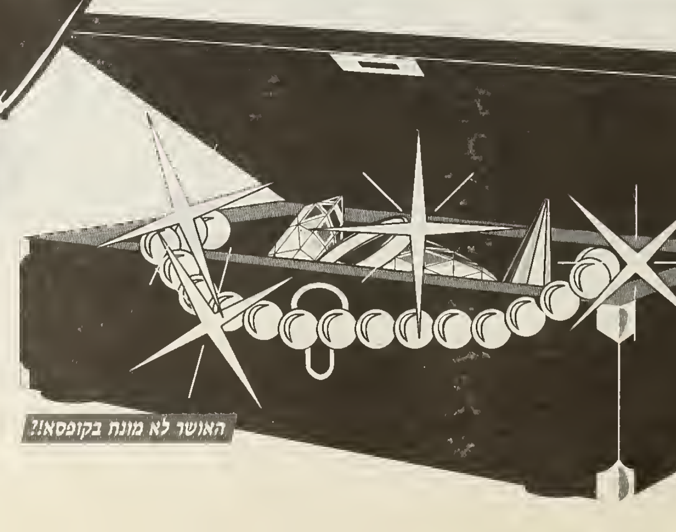
וכוונת דבריו בעוד הננו נמצאים בעולם חומרי ומוגבל אין כל אפשרות למצות אושר, ורק בעולם שאין בו את המגבלות הנ"ל - עולם הבא שם יכול להיות מקום העידון השלם.

הרב דסלר, זכר צדיק לברכה פותח את ספרו הגדול "מכתב מאליהו" במכתב לבנו בו הוא שואל את השאלה הנ"ל הייתכן כי עולם כה מתוחכם שבו התבונה האין סופית מתפרצת מכל פרט, היתכן שרק חיי האדם יהיו כה קשים ואומללים? ומשיב על כך, דבר זה מפורש בדברי החכמים האמיתיים חכמי התורה, מפורש הוא במשנה (באבות פרק ד' משנה כ"ח) "הקנאה התאווה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם". העולם אשר בראו הבורא עולם מאושר הוא, אלא אנו אשר יצאנו מעולם האושר אל עולם הסבל ע"י שלשת התכונות הללו אשר הוציאונו ממנו. והכלל הפשוט כי יש לתקן במקום הקלקול, כלומר כדי להיות בעולם מאושר עלינו ללמוד לחיות ולא להיכנע לשלושת התכונות השליליות הללו. רק כאשר נשכיל להכיר בכך ונתגבר עליהן, נוכל להיות מאושרים.

ואז נבחין כי האושר תלוי בנו ובעולמנו הפנימי ולא באותם דברים שכולם לא ברשותנו, ולכן לעולם לא נוכל להשיגם.

התנא בפרק שישי באבות בהפליגו במעלתה של תורה, אומר: "כך היא דרכה של תורה (אפילו אם) פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה", אם אתה עושה כן "אשריך בעולם הזה" וגו, יש בידך את נוסחת הפלא להתרומם ולהתעלות מעל לחיי החומר המוגבלים - לחוש בערבותה של תורה ובאהבתה, על יד התמסרות מושלמת לעסק התורה, ואזי לא חסרון המאכל, והמשתה, והתנאים האחרים, כל אלו מזמן אחריך ואתה כסולם המוצב ארצה וראשו ואושרו מגיע השמיימה

האושר לא מונח בקופסא!?

הבטים נוספים בנושא האושר יבואו בעתיד אי"ה.

על פרופ' אנדרה היידו, חתן פרס ישראל למוסיקה

כוחו של ניגון

מאת חיה פולק

אנדרה היידו נולד בהונגריה בשנת 1932 להורים שכל שאיפתם היתה להיות הונגרים מכובדים, כרוב המתבוללים, ללא כל יחוד יהודי. אמו אהבה מאד מוסיקה וכל כיסופיה התרבותיים היו שבנה יהיה פסנתרן. את תקופת המלחמה עבר יחד עם אמו בגיטו בודפסט ואביו נלקח לרוסיה.

"עד גיל 12 התגעגעתי אל הפסנתר" – הוא מספר – "אך כאשר שכרנו פסנתר נכנסו הגרמנים לבודפסט." אנדרה ואמו מצאו מחסה בבית שהיה מוגן על-ידי הצלב האדום. לא פעם ניצלו שניהם מההפרדה ביניהם ומשילוחם למחנה-ריכוז. הם נשלחו לגיטו עשרה ימים בלבד לפני שהצבא האדום נכנס לבודפסט ושחרר מהגיטו את האנשים המורעבים. אחרי המלחמה למד אנדרה באקדמיה למוסיקה וכתלמיד הרגיש חובה להכיר את מורשת ארצו. הוא בילה הרבה מזמנו בכפרים כדי לאסוף שירים עתיקים וללמוד צורות חיים שבתור ילד ממשפחה עירונית-בורגנית, לא הכיר קודם לכן. הוא פגש צוענים נודדים, למד את שפתם והתמחה בשיריהם ובסיפוריהם.

פרי המפגש הזה הוא יצירה שזיכתה אותו בפרס הראשון בתחרות וורשה לקומפוזיציה בשנת 1955. ב – 1956 היגר אנדרה היידו לצרפת, בעקבות כשלון המרד ההונגרי ודיכויו על-ידי הרוסים. בפריס המשיך את לימודיו בקונסרבטוריון ושנות פריס היו עבורו שנים של העשרה אנטלקטואלית, אך בד בבד הלך וגבר הניכור בינו ובין חיי המוסיקה בפריס. בפריס נפגש עם חוגים יהודיים אנטלקטואליים, ודרכם התחיל לגלות את אפס קצה של ההגות היהודית. סקרנותו התעוררה והוא שאף ללמוד תלמוד ביתר עמקות. כך הגיע לספסלי ישיבת-ערב, שם שיננו כמה זקנים מספר שורות מן התלמוד הבבלי בתרגום צרפתי. עתה הוא גילה את שיטת הסברות בתלמוד, את השפה הארמית, את כתב רש"י ואת הניקוד החסר. ההגיון מאחורי הנלמד היה שונה מכל מה שהכיר.

ניגון כל נדרי

הננו מביאים כאן אחד הסיפורים המקובלים על יצירת המופת של מנגינת כל נדרי.

בימי איזבלה, מלכת ספרד, כיהן כשר האוצר בממשלתה, יהודי בשם דה-סילבה. בתוקף גזירת האינקוויזיציה הוא נאלץ להתנצר יחד עם משפחתו, כדי שיוכל להישאר בארץ לאחר גירוש היהודים משם.

אולם הוא נשאר בסתר יהודי נאמן, וכמו אנוסים רבים אחרים שמרו בהיחבא על קיום מצוות ה' ולא פסחו על אף חג יהודי כדי לחוג אותו בצוותא במקום ששום זר לא ידע על קיומו.

פעמיים בשנה, פסח בליל הסדר, ויום כיפור בתפילת מעריב, היו האנוסים מספרד מתקבצים במרתפים נסתרים כדי להתפלל ביחד ביום הקדוש ולחוג ביחד את ליל הסדר.

האינקוויזיציה ידעה על קיומם של מקומות מסתור בהם נערכות תפילות על ידי האנוסים, אבל לא יכלה לאתר את המקומות האלה, שהיו מוגנים היטב ונשמרים על ידי שומרים מיוחדים מקרב האנוסים. בעת עריכת טכסי התפילות וחגיגת חג הפסח.

סקרנות משונה

שלושתם חברו עליו כאחד, כחול השמים הדהים את עיניו, משב צונן הטיח בושמו בנחיריו והשקט הכה באוזניו. מה קורה כאן? שאל את עצמו, הלא אין זו עיר רפאים. אך משראה אותם פוסעים במתינות חגיגית חולפים על פניו בשלווה ומנידים בראשם לעברו בחיוך, ניצטלצלה המילה שבת בחלל האוויר והבין.

זה היה בהחלט מחווה ידידותי נאה מצידם הרהר, אפילו התרגש במקצת אבל לא יותר מדי, סוף סוף מה כל זה נוגע אלי שאל, אף לא חיפש תשובה.

אבל סקרנות משונה התעוררה בו לראות מה מסתתר מאחורי השקט, מה הם עושים שם בבית-הכנסת, די והותר כנסיות ראה כבר בחייו, אם כן אולי זה המקום והשעה לראות גם בית-כנסת יהודי בפעולה.

השקעה בטוחה

מאת יגאל אורן [אורנשטיין]

עצר לפני הבניין בו נבלעו האנשים, היה זה בנין דו קומתי נאה למדי, מעוטר חלונות צבעונים ואותיות עבריות על פתחו.

עכשיו הצטער על תלבושת הספורט, גם כיסוי ראש לא היה לו, היסוס התגנב ללבו וכבר חשב להיסוג, כאשר הבחין בדלת הקטנה הפתוחה אל גרם מעלות בצד הבניין. בדחף פתאום התגנב פנימה, אשקיף עליהם מאחורי הקלעים, אם אתפס אשלח את הקנס ברצון חיך לעצמו, בעודו מטפס אל עזרת הנשים.

למזלו היתה העזרה ריקה מאדם, וכך יכול היה לעקוב אחר המתרחש מתחתיו באין מפריע.

האמת שקצת התאכזב, אמנם היתה השתתפות ערה של כל הנאספים בנעשה, ובדומה להצגה המאורגנת היטב, ניכר שכל אחד מהמשתתפים יודע בדיוק את תפקידו המיוחד אבל לא מעבר לכך.

מבשרי אחזה אלו-ק

מאת ישראל פלאי

בין שני העולמות
צ'ק משמיים

מנהל הבנק התעלף

כל העניין נראה לאישה ההמומה תמוה ומוזר. מה ראה הזקן הזר והבלתי מוכר להסביר לה פנים ולהראות רוחב לב שכזה, עד כדי כיסוי הוצאות הנישואין של שתי בנותיה? אף על פי כן נזדרזה למחרת לסור אל הבנק. כשבחן פקיד הבנק את ההמחאה, תקע בה ובאישה מבט תוהה, מסתכל פעם ופעמיים וכולו נבוך ומשתאה. תוך הבעת סימני המבוכה ביקש מהאישה להמתין, והוא נכנס עם ההמחאה למנהל הבנק, שהיה גם בעליו. כשראה מנהל הבנק את ההמחאה, צנח מכסאו והתעלף.

בבנק קמה מהומה. הפקידים הכניסו מיד את האישה לחדר צדדי והפקידו עליה שומר.

השגחה שכזאת

מאת הרב מרדכי בוגרד

הסיפור הראשון הוא דווקא סיפורו של האב, אבנר: זה קרה כאשר היה בעיצומם של אימונים, במטוס כפיר, בגובה 25 אלף רגל.

אני עוצם את עיניי ומדמיין לעצמי מצב נורא ואיום, תרגלנו קרבות אויר ואחד המטוסים התנגש בי, או יותר נכון 'גילח' אותי. הוא עבר עם הכנף מעלי ושבר את הזכוכית (חופת הטייס) ואת הקסדה שלי! וקרע לי את מסכת-החמצן מהפנים, ושבר את ידית ההפלטה (שמיועדת להזניק החוצה את הטייס על כסא המפלט כשמעליו ייפתח המנצח). בגובה זה אין חמצן ואי אפשר לנשום. המטוס התגלגל, ואש פרצה פנימה, מהטילטולים לא הצלחתי להגיע עם היד לידית ההפלטה התחתונה". "ניסיתי עוד פעם ועוד פעם – אבל בכל פעם שכמעט והגעתי, מחוסר החמצן וגם מהטילטולים היד ברחה לי, והבנתי שאני עומד להתרסק עם המטוס, הגעתי למצב של ייאוש. אני זוכר שאמרתי לעצמי: נו אבנר, גם לך גם קרה... "ואז פתאום צרחתי בקול ואמרתי: "אלוקים תוציא אותי מפה". לפתע הרגשתי שבא לי כח אדיר לקחתי את היד ושלחתי לידית ההפלטה התחתונה, והצלחתי לעשות את הדבר הזה ולהינצל". "זה היה אמור להיות מצב של מוות בטוח" – הוא מסכם. "היו לי שם לפחות שבעה ניסים. ואני זוכר באחת הפעמים שביקרתי בישיבת "נתיבות עולם" – שאלו אותי אם אני מאמין באלוקים. אמרתי: אני מאמין בו יותר ממה שאתם מאמינים... אם לא היה אלוקים והוא לא היה שומר עלי, לא הייתי מגיע עד הנה".

הנדידה ה"פלא השמיני"

מאת עדינה שינקר

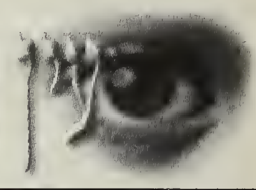
"האלופה" בנדידה לטווחים ארוכים בין העופות זו שחפית הקוטב, שחפית זו שהיא עוף-ים מזונה בעיקר מדגיגים, דוגרת בחוג הארקטי, וחורפת בדרום הכדור הדרומי – כולל החוג האנטרקטי. השחפיות נודדות, ככל הנראה, מאתרי הקנון לאתרי החריפה לאורך חופי יבשות – כלומר לא בקו ישר. והן עוברות בממוצע כ 20000 ק"מ לכל כוון, ובמהלך כל השנה עוברות מרחק של כ 40000 ק"מ – מרחק השווה להקפה מלאה של כדור הארץ לאורך קו המשוה!

ציפיה לשוא

לצפרים יכולת תעופה ונדידה כבר מגיל רך ביותר; היסעורים המצויים, הדוגרים באירלנד ואיסלנד נודדים עד לחופים המזרחיים של דרום אמריקה היסעורים הבוגרים עוזבים את גוזלם בקן בסוף אוגוסט, ומיד מתחילים בנדידה דרומה. הגוזל המצפה לשווא לשובם של הוריו, עוזב עד מהרה את הקן ומתחיל מיד בתעופת נדידה בעקבותיהם (וזאת בלי לדעת לאן וכיצד עפו הוריו), במקרה מסוים יסעור צעיר שטובע (נקבעת טבעת על רגלו לצורך מחקר) –בקן באזור ווילס שבמערב אנגליה נמצא מת בחופי ברזיל 17 יום בלבד לאחר שטובע. בהנחה שעזב את הקן ביום שבו טובע, וכן שעף בקו ישר, היה על יסעור צעיר זה לעבור בתעופה הראשונה של חייו מרחק כולל של כ 7200 ק"מ, לפחות בדרכו דרומה, ולעוף מידי יום מרחק העולה על 400 ק"מ!

"ומעוף השמים יחכמנו..." (איוב ל"ה י"א)

עין צופיה

מאת מנחם גרילק

פרופ' ולאדימיר זאב מרדכי חבקין

ותעצר המגיפה

מידות תרומיות לצד המקצועיות

מונה בגיל 28 כפרופסור לפיסיולגיה באוניברסיטה ג'נבה. לאחר שנה הוזמן על-ידי לואי פאסטר, החוקר הנודע, לעבוד עמו במכון "פאסטר" בפריז, שם, במעבדה המפורסמת, פיתח את התרכיב נגד החולירע ואז הוזמן ע"י המשנה-למלך הודו, לורד לאונדסון, לבוא להודו ולסייע במלחמה במגיפת החולירע הנוראה שהפילה חללים אין-ספור.

בבומבי שבהודו הוקם על שמו מכון מחקר ובדו"ח הרשמי שמסכם את פעילותו בהודו מציין הדו"ח כי חבקין ייצר במעבדות בהודו לא פחות מאשר 30 מליון שלש מאות תשעים ואחד אלף, ושלש מאות שלשים ותשע זריקות חיסון!!! הדו"ח אף טורח לעמוד על מידותיו התרומיות מלבד מקצועיותו... הוא היה איש צנוע מאד והאזין תמיד ליועציו ועוזריו במכון חבקין, בשנות השישים עדיין נותרו מספר אנשי מדע שהכירוהו כולם שיבחוהו כמדען אדיב לבבי ואוהד... אף שלדעת רבים עלה הוא כבר בהישגיו על ה"קולגה" לעבודה, החוקר הנודע לואי פסטר,

בשעה שנערכה לכבודו של חבקין מסיבת-הוקרה בלונדון בדצמבר 1895, לאחר שובו ממסע ההצלה שלו בהודו, הצהיר חבקין: "באותו יום שחזרתי ממסעי בהודו מצאתי את מורי לשעבר מונטניור פאסטר כשהוא שוכב במיטת –מותו. אין בליבי אלא שאיפה אחת שכל הכבוד הזה עבור התוצאות העלולות לצמוח ממאמצי בהודו. יוקדש לזכרו הנערץ"

מאת ז.ר. חייל יהודי בצבאו של וושינגטון בקרב נגד בריטניה שהביא לעצמאות ארצות הברית של אמריקה. ג'ורג' וושינגטון היה לנשיאה הראשון

חנוכה בשדה קרב

שנת 1777

הגנרל וואשינגטון לחץ את ידי: "תודה, חיילו!", אמר וישב על ידי על הארץ, לפני המנורה. "מה היא המנורה הזאת?" שאל. ספרתי לו: "מבית אבי הבאתי אותה יהודי כל העולם מדליקים הלילה נרות של חנוכה, חג הנס הגדול.

נר החנוכה הדליק אור בעיני וואשינגטון והוא קרא בשמחה: "יהודי אתה, מבני הנביאים, ואתה אומר, שאנחנו ננצח!" "כן, אדוני", עניתי בביטחון, אנחנו ננצח, כמו שניצחו המכבים, למעננו למען כל אלה אשר יבואו אחרינו לבנות פה ארץ חדשה וחיים חדשים". הגנרל קם ופניו אורו, הוא לחץ את ידי ונעלם בחושך. אמונתי נתקיימה. הניצחון של וואשינטון היה שלם. הארץ שקטה. הגנרל שלי היה לנשיא הארץ החדשה. אני הייתי לאחד מאזרחיה. שכחתי מהר את הימים והלילות הנוראים בוואללי פורג'. אבל את הלילה הראשון של חנוכה עם ג'ורג' וואשינגטון שמרתי בלבי כחלום יקר. לא ספרתי את הדבר לאיש, כי אמרתי בלבי: מי יאמין לדברי? בטוח הייתי, כי כל הדבר נשכח מלב הגנרל הטוב, אבל לא כן היה, הוא לא שכח.

בלילה הראשון של חנוכה, שנת 1778, ישבתי בביתי בניו יורק, ברחוב ברום, ונר חנוכה דולק בחלוני. פתאום נשמעה דפיקה על הדלת, פתחתי את הדלת ונדהמתי: הגנרל שלי, הנשיא ג'אורג' וואשינגטון, עמד בפתח! הוא בכבודו ובעצמו!

אפיית מצות במחנה המוות

חורף שנת תשה. מלחמת העולם השניה מתקרבת לקיצה בתבוסתה של גרמניה הנאצית. אך השנאה הנוראית לא יודעת רסן וגבולות. יהדות הונגריה מובלת להשמדה בתקופה שבין סיוון תש"ד- לניסן תש"ה, 1944-1945. קבוצה של יהודים נשלחת למחנה המות הידוע בכינויו מחנה "ברגן בלזן". כאלף איש מעונים ומיוסרים מצטופפים בבלוק אחד. לאורך הקירות הארוכים וביניהם נבנים דרגשים בארבע קומות, בהם נצטוו האסירים לחיות את חייהם. עבודת פרך, משברת את הגוף ויסורי נפש על כולן, מסדרים של שעות בעמידה חסרת תוחלת ותכלית בקור עז מקפיא עצמות. כל הכוחות והרצון שעוד נותרו ביהודים אומללים אלו היה הרצון לשרוד ולחיות. כוחות על אנושיים שאיש כלל לא שיער כי קיימים הם באדם בכלל, ובתנאים כה קשים בפרט. בכל רגע אורב המוות, חיי-האדם נחשבים כקליפת שום. על כל קפריזה של קצין או איש .S.S או קאפו, משלם מישהו מבין האסירים בעינויים, בהשפלות ולעתים קרובות אף במוות.

החורף הסתיים, האביב בשער והפסח עמו. בקבוצה שרובה הגדול היה מורכב מאנשים נאולוגים (מתבוללים), הייתה גם חבורה של בני ישיבות מהונגריה. הללו היו מודאגים מאד; הפסח קרב וכזית מצה מניין?

שיחות רבות התקיימו ביניהם באישון לילה, והחליטה החבורה לקיים את המצווה למרות הכל. אחד מן היוזמים והרוח החיה בבצוע ההחלטה הנועזת היה אחי, ר' מרדכי אהרן ז"ל. הם חפשו שאלו ודרשו, והנה התברר להם כי בסמוך נמצא מחנה בו שוכנים חיילים הונגרים, הצטרפו למערך המלחמה הנאצי, שתנאי חייהם היו טובים בהרבה. בקושי רב ותוך סיכון נפשם מצאו את אחד מאנשי ה .S.S שהיה עובר גם למחנה השני, ושחדו אותו שימצא מעט קמח ויביאו להם. לכל אחד מהם היה אוצר בעל ערך מיוחד, אותו שמר מכל משמר לרגע הקשה ביותר, שיבוא חלילה, או-אז תהיה לו נפשו לשלל בעזרת הפריט היקר הלז. האחד החביא מטבע מכסף, חאילו עמי היה עט מכסף אותו קבלתי לבר מצווה שלי. שמרתי עליו כעל בבת עיני, וידעתי כי יבוא יום והוא יעזור לי להשאר בחיים. ורק תמורת מעט הקמח הסכמתי להפרד מהיקר לי ביותר.

בהשגת הקמח עדיין עמדו רק בראשית הדרך, שכן יש צורך בעצים להסקה ובכלים בהם ובעזרתם ניתן יהיה לאפות. וכיצד אופים כאשר במשך היום נמצאים מחוץ למחנה, ובלילה שוררת האפלה חמורה? שכן מטוסי בנות הברית היו מפציצים את ערי גרמניה. ההאפלה הייתה מוחלטת, והפרתה הייתה כרוכה בגזר דין מוות.

על החלק הראשון התגברו; הגרמנים הארורים כבר הבינו שקצם קרב ובא, ופרקו חלק מהצריפים באחד מן המחנות הסמוכים. כך שתמורת תשלום נוסף, לקחו היהודים עצים מתוך הצריפים המפורקים, על מנת שיוכלו להסיק בהם את התנור המאולתר. גם הכלים האחרים הנצרכים לאפיה אולתרו בדרך לא דרך.

בלילה היו הכל מוכנים לאפיה המסוכנת. בפאתי המחנה, בהתגנבות ויציאה מן הבלוק אשר משמעותם הייתה סכנת חיים לנתפש מחוצה לו, הצטופפו בני החבורה והעלו את האש כדי להתחיל באפיה. הם נאלצו להגן על האש בגופם לבל תכבה ולבל תתגלה, שכן הדבר כרוך היה בסכנת נפשות של ממש. ואכן תוך זמן קצר ובמהירות רבה נלושה העיסה שהוכנה מבעוד מועד. באמצעים דלים, ובדמעות רבות נאפו מספר מצות.

לפתע נשמעו קריאות הזקיפים: "לכבות את האש!", "לכבות את האש!". הגרמנים בטוחים היו שאלו חבריהם שהבעירו מדורה להתחמם. הם לא העלו על קצה דעתם שאלו יהודים, שכן אז היו יורים וודאי מכל מגדלי השמירה על האש.

כך במסירות נפש אמיתית ובשמחה עצומה על שעלה בידם לקיים את המצווה גם בתוך תוכו של הגהנום, נתערבו כזית המצה עם סאות המרור הרבות.

ויושב בשמים הביט וראה את עמו השומר לו אמונים ונאמן בבריתו בכל עת ובכל מצב.

נרשם מפי הר"ר שלמה רייכנברג הי"ו שנמנה על בני החבורה.